

หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจ The Rule of Law in Economic Development

กิตสุรณ สังขสุวรรณ¹

Kitsuron Sangsuvan

Received : March 20, 2023 / Revised : July 24, 2023 / Accepted : February 29, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมถึงวิเคราะห์การนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย วิธีการศึกษานี้ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากหนังสือ บทความวิจัย บทความทางวิชาการ รายงานการประชุม ข้อมูลทางสถิติ ข่าวประจำวัน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การศึกษาค้นคว้าพบว่าหลักนิติธรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยการพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจสำเร็จลุล่วง หลักนิติธรรมช่วยให้กฎหมายมีการใช้บังคับอย่างถูกต้อง เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่าหลักนิติธรรมไม่สามารถส่งผลการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยได้โดยตรงหรือทั้งหมด แต่หลักนิติธรรมอาจนำมาใช้ในการสร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ แก้ไขหรือระงับข้อพิพาทในทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และช่วยรักษาสິงแวดล้อม ดังนั้น รัฐบาลจึงควรใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย

คำสำคัญ: นิติธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจ กฎหมาย

¹ อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : E-mail : krit.bond@yahoo.com

Abstract

The objective of this paper is to analyze the relationship between the rule of law and economic development in Thailand. It also addresses how the rule of law applies to Thailand's economic development. A methodology for doing this paper relies on qualitative research. It gathers data from books, academic articles, research articles, reports, statistics, news, and National Economic and Social Development Plans.

This paper found that the rule of law relates to Thailand's economic development. This is because economic development needs and relies on regulations to accomplish the goal. The rule of law can help regulations to be enforced accurately, fairly, and effectively. Although the rule of law may not directly or fully contribute to economic development, it can create economic equality, resolve economic disputes effectively, support technological development, and protect the environment. Thus, the Thai government should apply the rule of law to economic development.

Keywords: Rule of Law, Economic Development, Law

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

1. บทนำ

หลักนิติธรรมถือเป็นหลักการสำคัญของระบบกฎหมาย และเป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีทางกฎหมายต่าง ๆ เช่น หลักประชาธิปไตย หรือหลักการแบ่งแยกอำนาจ แนวคิดเรื่องหลักนิติธรรมเริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยยุคกรีกโบราณและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยหลักนิติธรรมได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในบริบทต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น กระบวนการยุติธรรม หรือสิทธิมนุษยชน อีกทั้งนักวิชาการทั่วทุกมุมโลกยังได้เสนอแนวคิดการใช้หลักนิติธรรมในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม ในยุคปัจจุบันนี้ นักวิชาการต่าง ๆ และองค์กรระหว่างประเทศได้ศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์ว่าหลักนิติธรรมมีความเกี่ยวข้องและนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจได้หรือไม่และมากน้อยเพียงใด Dam (2006) ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่เคยถูกนำมาเชื่อมโยงกับหลักนิติธรรม Nedzel (2020) อีกทั้งความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นมุ่งเน้นเพียงการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยการสร้างงาน เพิ่มรายได้ และส่งเสริมการพัฒนาทางเทคโนโลยี Rogers & Gentry (2019) แต่ไม่เคยพิจารณาหรือคำนึงถึงการที่จะนำนโยบายหรือกฎหมายอันเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจมาทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้วยหลักนิติธรรม

สำหรับประเทศไทยนั้น หลักนิติธรรมได้ถูกนำมาใช้เป็นหลักในการบริหารและปกครองประเทศ แต่การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักนิติธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และการใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจยังคงเป็นที่จำกัด ดังนั้น การศึกษาและวิเคราะห์ว่าหลักนิติธรรมมีความเกี่ยวข้องและนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้หรือไม่และมากน้อยเพียงใด จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะหากหลักนิติธรรมสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ควรดำเนินการบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม ซึ่งย่อมจะส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ ประชาชนมีรายได้มากขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาและวิเคราะห์ถึงการนำหลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยนี้อาจเป็นข้อมูลที่จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาและวิเคราะห์หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหรือในระดับสากล

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2) ศึกษาความหมายของหลักนิติธรรมตามหลักสากลและดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม (3) ศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและหลักนิติธรรม และ (4) ศึกษาและวิเคราะห์ถึงการนำหลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาและวิเคราะห์การใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากหนังสือ บทความวิจัย บทความทางวิชาการ รายงานการประชุม ข้อมูลทางสถิติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ข่าวประจำวันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ข้อมูลทั้งหมดนี้ได้นำมาใช้ในการศึกษาความหมายของหลักนิติธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ข้อมูลเหล่านี้ยังถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและหลักนิติธรรม รวมถึงการใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ

4. ข้อค้นพบ

การวิจัยพบว่าหลักนิติธรรมตามหลักสากลมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แม้การพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องอาศัยมาตรการหรือนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐเป็นสำคัญ แต่การพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจสามารถบรรลุผลสำเร็จไปได้ หลักนิติธรรมจึงถือเป็นเครื่องมือที่จะทำให้กฎหมายถูกใช้บังคับอย่างถูกต้อง เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้หลักนิติธรรมตามหลักสากลมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยอ้อม โดยหลักนิติธรรมอาจเป็นเครื่องมือช่วยสร้างความมั่นใจ ความเชื่อมั่น และความปลอดภัยให้แก่ธุรกิจหรือนักลงทุน หลักนิติธรรมยังสามารถนำมาใช้ในการสร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ แก้ไขหรือระงับข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และช่วยรักษาสังแวดล้อม

5. อภิปราย

5.1. การพัฒนาเศรษฐกิจ

โดยทั่วไป การพัฒนาเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและพัฒนาเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ Ezeala-Harrison (1996) การพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินการด้วยการเพิ่มมาตรฐานการครองชีพให้กับประชาชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิตหรือความอยู่ดีกินดีของประชาชน การใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเพิ่มปริมาณการผลิตและคุณภาพของสินค้า การให้ความรู้การศึกษาแก่ประชาชนและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้มากยิ่งขึ้น Daniels & Van Hoose (2012) เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนและเพิ่มมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และปรับปรุงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนจนถึงระบบการเมือง สังคม การบริหาร และการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาที่จะส่งผลทำให้สวัสดิการของประชาชนดีขึ้น จินตนา พรพิไลพรรณ และ บุญธรรม ราชรักษ์ (2548) การพัฒนาเศรษฐกิจยังมุ่งที่จะเพิ่มความอยู่ดีกินดีของประชาชน หรือมุ่งที่จะทำให้รายได้ที่แท้จริงของประชาชนเพิ่มขึ้นในระยะยาว การพัฒนาเศรษฐกิจ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า รวมถึงการพัฒนาสังคมและการเมือง

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

ประเทศไทยได้ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะแรก (พ.ศ. 2504 - 2506) เน้นการขับเคลื่อนประเทศด้วยเกษตรกรรม เพราะเนื่องจากประเทศไทยในขณะนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจจึงเน้นการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และเน้นการส่งออกสินค้าเกษตรไปยังประเทศต่าง ๆ ต่อมาประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจในระยะที่สอง (พ.ศ. 2507 - 2509) นี้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งเน้นในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น และเริ่มจากอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า

ในปัจจุบันนี้ ประเทศไทยยังคงอยู่ในยุคอุตสาหกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม โดยการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกมากขึ้น ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยภาคอุตสาหกรรม ที่เน้นการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิต และการให้บริการขั้นพื้นฐานในการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจยังมุ่งเน้นถึงความเจริญเติบโตก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การติดต่อสื่อสาร และการคมนาคมขนส่งที่รวดเร็ว การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวนี้ส่งผลให้ประเทศไทยมีระดับการพัฒนาที่สูงขึ้น เศรษฐกิจไทยมีขนาดใหญ่ขึ้น มีฐานการผลิตและบริการที่เข้มแข็งมากขึ้น ที่สำคัญประชาชนมีรายได้สูงขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก) ปัญหาความยากจนลดลง และคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาดังกล่าวอาจพิจารณาได้จาก “แนวโน้มของรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนปี 2554 – 2564” ที่สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการเก็บรวบรวมไว้ โดยรายได้ครัวเรือนไทยในปี 2554 อยู่ที่ 23,236 บาท รายได้ครัวเรือนไทยในปี 2556 อยู่ที่ 25,194 บาท รายได้ครัวเรือนไทยในปี 2558 อยู่ที่ 26,915 บาท รายได้ครัวเรือนไทยในปี 2560 อยู่ที่ 26,946 บาท รายได้ครัวเรือนไทยในปี 2562 อยู่ที่ 26,018 บาท และรายได้ครัวเรือนไทยในปี 2564 อยู่ที่ 27,352 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังคงติดกับดักประเทศรายได้ปานกลางและยังไม่สามารถปรับตัวต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างเต็มศักยภาพ ภาคอุตสาหกรรมของประเทศยังคงเจริญเติบโตช้าและขาดแคลนนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีขั้นสูง ประเทศไทยยังคงประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน และปัญหาความไม่สมดุลของการพัฒนา อีกทั้งการใช้องค์ความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมยังอยู่ในระดับที่ต่ำและดำเนินการได้น้อย ทำให้ฐานการผลิตเกษตร อุตสาหกรรม และบริการมีผลิตภาพการผลิตต่ำ ประกอบกับประเทศไทยยังประสบปัญหาคุณภาพในเกือบทุกด้าน เช่น คุณภาพคน คุณภาพแรงงาน คุณภาพการศึกษา คุณภาพบริการสาธารณะและบริการสาธารณสุข ประเทศไทยยังเผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว รวมถึงปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก)

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564 จึงได้กำหนดให้มีการพัฒนานวัตกรรมและนำมาใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติเพื่อยกระดับศักยภาพของประเทศ การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม การพัฒนาหรือเสริมสร้างศักยภาพของประชากรประเทศ การส่งเสริมการลงทุน การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ และการพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อม ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงการสร้าง ความมั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก) นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 – 2570 ยังได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 มีเป้าหมายที่สำคัญดังต่อไปนี้คือ (1) การปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม โดยมุ่งยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการสำคัญ ผ่านการผลักดันส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยใช้นวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ (2) การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ โดยมุ่งพัฒนาให้คนไทยมีทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับโลกยุคใหม่ ทั้งทักษะในด้านความรู้ ทักษะทางพฤติกรรม และคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม อีกทั้งเร่งรัดการเตรียมพร้อมกำลังคนให้มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน (3) การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม โดยมุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในเชิงรายได้ พื้นที่ ความมั่งคั่ง และการแข่งขันของภาคธุรกิจ ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง และผู้ด้อยโอกาสให้มีโอกาสในการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และจัดให้มีบริการสาธารณะที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมในทุกพื้นที่ พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสในการแข่งขัน ของภาคธุรกิจให้เปิดกว้างและเป็นธรรม (4) การเปลี่ยนผ่านการผลิตและบริโภคไปสู่ความยั่งยืน โดยมุ่งลดการก่อมลพิษ ควบคู่ไปกับ การผลักดันให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ และ (5) การเสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงภายใต้บริบทโลกใหม่ โดยมุ่งสร้างความพร้อมในการรับมือและแสวงหาโอกาสจากการเป็นสังคมสูงวัย การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยโรคระบาด และภัยคุกคามทางไซเบอร์ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และกลไกทางสถาบันที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ดิจิทัล รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างและระบบการบริหารงานของภาครัฐเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีได้อย่างทันเวลา มีประสิทธิภาพ และมีธรรมาภิบาล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ข)

5.2. หลักนิติธรรม

แนวคิด “The Rule of Law” หรือ “หลักนิติธรรม” มีพื้นฐานมาจาก “Government of law, not of men” Maravall & Przeworski (2003) หรือ การปกครองที่เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายและมีได้เป็นไปตามอำเภอใจของผู้ปกครอง แม้ในปัจจุบันนี้ “The Rule of Law” หรือ “หลักนิติธรรม” ยังคงไม่มีความหมายที่ชัดเจน

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

แน่นอน แต่หลักนิติธรรมในทางสากลอาจพอแบ่งเป็น 2 ความหมายคือ (1) หลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition และ (2) หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition (Tamanaha, 2004)

(1) หลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition

หลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition มุ่งหมายถึง การปกครองหรือการบริหารจัดการประเทศด้วยกฎหมาย หรือวิธีการบังคับใช้กฎหมายเป็นสำคัญ Barak (2006) กฎหมายภายใต้หลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition มุ่งเน้นถึงความชัดเจน ความแน่นอน กระบวนการบัญญัติและเผยแพร่ที่ถูกต้อง กฎหมายในความหมายดังกล่าวนี้ถูกนำไปใช้ในฐานะเป็นคำสั่งที่ใช้ในการควบคุมสังคม ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม และควบคุมการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ Trebilcock & Daniels (2009) หากมีการละเมิดกฎหมายย่อมต้องมีการลงโทษเกิดขึ้น บุคคลทุกคนในสังคมจำต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย หรือต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย แม้ว่าอาจจะไม่เห็นด้วยก็ตาม สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐจำเป็นต้องใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ตามอำเภอใจหรือนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด Heupel & Reinold (2016) ดังนั้น หลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition จึงมุ่งเน้นการบังคับใช้กฎหมายในการปกครองประเทศ ควบคุมสังคม ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม และควบคุมการใช้อำนาจและปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงเท่านั้น หลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition มิได้มุ่งพิจารณาหรือคำนึงถึงเนื้อหาสาระของกฎหมายแต่อย่างใด

(2) หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition

หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition ถูกพัฒนาจากหลักนิติธรรมในความหมายของ Formal Definition หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition นี้เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเนื้อหา และกระบวนการทางกฎหมายในช่วงศตวรรษที่ 20 และ 21 Lautenbach (2013) หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition มุ่งพิจารณาหรือคำนึงถึงเนื้อหาสาระของกฎหมายว่ามีคุณภาพที่ดีหรือไม่ โดยรัฐมุ่งให้ความสำคัญแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น และมุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition จึงมุ่งหมายถึงแนวคิดหรือบรรทัดฐานทางสังคม Heupel & Reinold (2016) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความเป็นธรรมขึ้นในสังคม เพราะความเป็นธรรมในสังคมนี้ถือเป็นมาตรฐานสำคัญในการควบคุมสังคมและรักษาความสงบเรียบร้อย กฎหมายจึงเป็นทั้งเครื่องมือควบคุมทางสังคมและพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น หลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition นี้จึงมีความหมายรวมถึงความยุติธรรม ความเท่าเทียมกัน หลักการกระจายอำนาจ หลักประชาธิปไตย หลักธรรมาภิบาล สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาหรือปฏิรูปเศรษฐกิจและสังคม (Lautenbach, 2013)

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

หลักนิติธรรมทั้งสองความหมายยังถูกนำมาพิจารณารวมกันเพื่อกำหนดความหมายของหลักนิติธรรมแนวใหม่ขึ้น โดยสหประชาชาติหรือ United Nations (UN) ได้กำหนดความหมายของหลักนิติธรรมไว้คือ “หลักการในการบริหารปกครองประเทศที่บุคคลทุกคน ทุกสถาบัน หรือองค์กรไม่ว่าหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย โดยกฎหมายดังกล่าวนี้จะต้องถูกประกาศให้สาธารณชนได้รับทราบ ถูกบังคับใช้ด้วยความเท่าเทียมกัน และถูกนำไปใช้ในการพิจารณาคดีโดยอิสระ กฎหมายเหล่านี้ยังต้องสอดคล้องกับหลักการและมาตรฐานของสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ นอกจากนี้ หลักนิติธรรมยังได้เน้นย้ำถึงการยึดมั่นในอำนาจสูงสุดของกฎหมาย ความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ความรับผิดชอบต่อกฎหมาย ความยุติธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย หลักการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความแน่นอนของกฎหมาย การหลีกเลี่ยงการดำเนินการที่ปราศจากเหตุผลและความเป็นธรรม และความโปร่งใสของกฎหมาย” (United Nations, 2023)

นอกจากนี้ The World Justice Project ได้พัฒนาความหมายของหลักนิติธรรมด้วยเช่นกัน โดยหลักนิติธรรมของ The World Justice Project มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ (1) รัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไปอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย (2) กฎหมายต้องมีความชัดเจน เปิดเผยมต่อสาธารณชน มีความมั่นคงแน่นอนและมีความยุติธรรม กฎหมายยังต้องถูกบังคับใช้ด้วยความเท่าเทียมกัน ปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐาน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และสิทธิมนุษยชน (3) กระบวนการบังคับใช้กฎหมายต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึง มีความเป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ และ (4) ความยุติธรรมถูกกำหนดโดยบุคคลผู้มีอำนาจ มีคุณธรรม มีความเป็นอิสระ และมีความเป็นกลางที่มีอำนาจเพียงพอ และความยุติธรรมนี้ต้องทำให้ปรากฏต่อสังคม (World Justice Project, 2023a)

เมื่อหลักนิติธรรมถือเป็นแนวคิดหรืออุดมคติในทางการเมือง (Political Ideal) หลักนิติธรรมจึงมีลักษณะเป็นนามธรรม (Subjective) ที่ไม่อาจจับต้องสัมผัสได้ แต่หลักนิติธรรมก็อาจกลายเป็นรูปธรรม (Objective) ที่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสขึ้นมาได้ หากมีการนำเอามาใช้ในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ องค์กรต่าง ๆ ก็ได้พยายามที่จะทำให้หลักนิติธรรมมีลักษณะเป็นรูปธรรมและนำมาปรับใช้ในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น The World Justice Project ได้จัดทำดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม (Rule of Law Index) ขึ้นเพื่อกำหนดหรือประเมินว่าประเทศต่าง ๆ ได้ยึดมั่นหรือปฏิบัติตามหลักนิติธรรมหรือไม่ สำหรับปัจจัยที่ใช้ในการคำนวณหรือประเมินผลตามดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมมีดังต่อไปนี้ (1) การจำกัดอำนาจของรัฐ (Constraints on Government Powers) (2) การปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน (Absence of Corruption) (3) การเปิดกว้างของรัฐบาล (Open Government) (4) สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) (5) ระเบียบและการรักษาความปลอดภัย (Order and Security) (6) การบังคับใช้กฎหมาย (Regulatory Enforcement) (7) กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง (Civil Justice) และ (8) กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice) (World Justice Project, 2023b) และผลจากการคำนวณหรือประเมินตามดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมนี้เก็บรวบรวมจากการตรวจสอบและวิเคราะห์ทัศนคติและประสบการณ์ของประชาชนทั่วไปจำนวน 154,000 คนและนักกฎหมายจำนวน 3,600 คน รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ จาก 140 ประเทศ ที่สำคัญ ผลจากการคำนวณหรือประเมินตามดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมนี้ก่อให้เกิดการ

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

นำเสนอข้อมูลใหม่ ๆ ที่รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรธุรกิจต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ในการพิจารณา อีกทั้งยังก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติและสามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้มากยิ่งขึ้น

5.3. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและหลักนิติธรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรง และส่งผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยปัจจัยทางเศรษฐกิจประกอบด้วย ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ การสะสมทุนของผู้ประกอบการ และเทคโนโลยี และ (2) ปัจจัยทางสังคมและการเมือง ซึ่งหมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยอ้อม โดยปัจจัยดังกล่าวประกอบไปด้วย ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และวัฒนธรรมของชุมชนในสังคม รวมทั้ง การปกครอง การบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม (อนุชา ภูริพันธุ์วิญญู, 2556)

กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยกฎหมายถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้บรรลุผล อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประชาชน เมื่อรัฐบาลมีหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศบนพื้นฐานของกฎหมาย รัฐบาลจึงต้องกำหนดนโยบายและบัญญัติกฎหมายอันเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวเพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศสัมฤทธิ์ผลหรือเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด รวมถึงกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อสร้างบรรยากาศในการลงทุนในประเทศหรือช่วยเหลือประชาชนในทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพช่วยส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ซึ่งโดยทั่วไปนั้น การดำเนินธุรกิจระหว่างเอกชนด้วยกันหรือระหว่างเอกชนกับรัฐมักต้องมีข้อพิพาทเกิดขึ้น หากข้อพิพาทไม่ได้รับการแก้ไขด้วยความเป็นธรรม ธุรกิจก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ความสงบเรียบร้อยในสังคมก็ย่อมไม่อาจเกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมจึงทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทระหว่างบุคคลและให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณี Meiners, Ringleb & Edwards (2014) โดยช่วยแก้ไขความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีเพื่อให้ธุรกิจดำเนินต่อไปได้

กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมจำต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรมเป็นสำคัญ เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต้องอยู่บนพื้นฐานของกฎหมาย โดยกฎหมายถือเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศบรรลุผลหรือสำเร็จลุล่วง หลักนิติธรรมจึงควรต้องถูกนำมาปรับใช้กับกฎหมายเพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จ โดยหลักนิติธรรมช่วยให้การดำเนินการปกครองหรือการใช้อำนาจของรัฐอันเกี่ยวกับเศรษฐกิจเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ถูกต้องตามแนวทางหรือวัตถุประสงค์ที่ได้ถูกกำหนดไว้ หลักนิติธรรมยังช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปด้วยความยุติธรรมและเท่าเทียมกัน การบังคับใช้กฎหมายบนพื้นฐานของหลักนิติธรรมจึงช่วยให้การดำเนินธุรกิจหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีความถูกต้องและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญ หลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมช่วยสร้างความยุติธรรม

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

และความสงบเรียบร้อยในสังคม Rawls (2009) เมื่อสังคมมีความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อย การพัฒนาเศรษฐกิจย่อมมีความต่อเนื่องและดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน (Shahidullah, 2012)

หลักนิติธรรมยังช่วยสร้างความรู้สึกปลอดภัยและความมั่นใจในการดำเนินธุรกิจหรือประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแก่ประชาชน โดยหลักนิติธรรมช่วยปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินของบุคคลมิให้ถูกแย่งชิงโดยบุคคลอื่นโดยปราศจากเหตุตามกฎหมาย Yeh (2022) เจ้าของทรัพย์สินย่อมมีความมั่นใจที่จะถือครองและใช้สอยทรัพย์สินของตน หลักนิติธรรมยังช่วยสร้างความมั่นใจให้คู่กรณีที่เข้าทำสัญญาว่าสัญญายังคงมีผลตามกฎหมาย แม้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญา สิ่งนี้ช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจในการทำสัญญากับบุคคลอื่น และสามารถประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น หลักนิติธรรมจึงส่งผลให้สังคมมีความสงบสุข มั่นคง และปลอดภัย ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศ Brien, Stapenhurst & Johnston (2008) นอกจากนี้ธนาคารโลกได้ยืนยันว่าหลักนิติธรรมและการพัฒนาทางเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยหลักนิติธรรมถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาที่ยั่งยืน และการบริหารจัดการความยากจนในประเทศ World Bank (2015) ทั้งนี้เพราะหลักนิติธรรมสามารถสร้างความมั่นใจให้แก่นักลงทุนว่าการบังคับใช้กฎหมายเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมและเท่าเทียมกัน Douglas, Pauwelyn & Vinuales (2014) ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดเล็ก ขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ อีกทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ภายใต้หลักนิติธรรมยังก่อให้เกิดความชัดเจนและแน่นอน ซึ่งส่งผลให้นักธุรกิจหรือนักลงทุนสามารถคาดการณ์ผลทางธุรกิจได้ ในขณะที่นักธุรกิจหรือนักลงทุนมีความมั่นใจว่าผลประโยชน์ของตนจะได้รับความคุ้มครอง และเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

สำหรับประเทศที่มีหลักนิติธรรมหรือปฏิบัติตามหลักนิติธรรมได้อย่างเคร่งครัดและมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจของประเทศนั้นก็จะเจริญเติบโต อีกทั้งยังเป็นที่สนใจของนักลงทุน ตัวอย่างเช่น ประเทศเดนมาร์กเป็นประเทศที่ World Justice Project Rule of Law Index ได้จัดลำดับให้มีหลักนิติธรรมที่แข็งแกร่งและมีประสิทธิภาพมากที่สุดเป็นอันดับที่ 1 ของโลก World Justice Project (2023b) อีกทั้ง World Economics ได้จัดดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม และให้ประเทศเดนมาร์กมีคะแนนอยู่ที่ 97.2 จาก 100 อยู่ในลำดับที่ 3 จาก 156 ประเทศ World Economics (2023a) ทั้งนี้เป็นเพราะระบบศาลยุติธรรมของประเทศเดนมาร์กมีความเป็นอิสระสูง การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างเคร่งครัด คอรัปชั่นของประเทศอยู่ในระดับที่ต่ำ การบริหารประเทศมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ รัฐบาลยังได้พยายามปรับปรุงกฎหมายให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ Copenhagen Capacity (2023) ดังนั้น ประเทศเดนมาร์กจึงถือเป็นประเทศที่มีบรรยากาศที่น่าลงทุนมากที่สุด International Trade Administration (2022) มีนักลงทุนจำนวนมากจากหลากหลายประเทศเดินทางเข้ามาลงทุน เพราะประเทศมีความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองสูง อีกทั้งเศรษฐกิจของประเทศเดนมาร์กยังคงเจริญเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักลงทุนจึงเกิดความเชื่อมั่น ในขณะที่ประเทศที่ไม่มีหลักนิติธรรมหรือไม่สามารถปฏิบัติตามหลักนิติธรรมได้ เศรษฐกิจของประเทศนั้นก็จะไม่เจริญเติบโต และยังไม่เป็นที่สนใจของนักลงทุนด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ประเทศเยเมนถือเป็นประเทศที่มีหลักนิติธรรมที่ต่ำมาก แม้ว่า World Justice จะไม่ได้พิจารณาหรือประเมินหลักนิติธรรมของประเทศ

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

เยเมนเอาไว้ แต่ World Economics ได้เก็บรวบรวมข้อมูลและจัดทำดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมของประเทศเยเมน โดยดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมได้ประเมินว่าจะแนหลักนิติธรรมของประเทศเยเมนอยู่ที่ 11.5 จาก 100 และอยู่ในลำดับที่ 155 จาก 156 ประเทศ World Economics (2023b) ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศเยเมนมีการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการยุติธรรมที่อ่อนแอ มีปัญหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนและการใช้ความรุนแรง มีการทุจริตคอร์รัปชันที่สูงมาก และขาดแคลนอาหารและระบบโครงสร้างขั้นพื้นฐาน UNCAC Coalition (2022) ดังนั้นประเทศเยเมนจึงถือเป็นประเทศที่ไม่มีบรรยากาศในการลงทุน หรือถือเป็นประเทศที่มีความเสี่ยงในการลงทุนสูงมาก(New Arab (2022) โดยปัจจัยความเสี่ยงอาจได้แก่ ความอ่อนแอในทางการเมืองและเศรษฐกิจ กระบวนการยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาความรุนแรงและความไม่สงบ และหนี้สาธารณะที่สูงมาก ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้นักลงทุนจากต่างประเทศเกิดความไม่เชื่อมั่นที่จะลงทุนในประเทศเยเมน

เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักนิติธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ แม้หลักนิติธรรมอาจถือเป็นปัจจัยทางสังคมและการเมืองที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยอ้อม แต่หลักนิติธรรมถือเป็นปัจจัยที่มีอาจละเลยได้ เพราะหลักนิติธรรมช่วยทำให้นโยบายหรือกฎหมายอันเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจสัมฤทธิ์ผลขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งช่วยส่งเสริมระบบเศรษฐกิจให้เจริญเติบโต สร้างความมั่นใจ ความมั่นคง ความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน หลักนิติธรรมยังอาจช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้นักธุรกิจหรือนักลงทุน แต่หากหลักนิติธรรมอ่อนแอหรือไม่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศย่อมไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้ สังคมย่อมปราศจากความยุติธรรมและขาดความสงบเรียบร้อย นักลงทุนก็ขาดความเชื่อมั่นที่จะลงทุน

5.4. การใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจ

เมื่อหลักนิติธรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ หลักนิติธรรมย่อมนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

5.4.1. สร้างความเท่าเทียมกันและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 มุ่ง “ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในเชิงรายได้ พื้นที่ ความมั่งคั่ง และการแข่งขันของภาคธุรกิจ ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสให้มีโอกาสในการเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และจัดให้มีบริการสาธารณะที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมในทุกพื้นที่ พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสในการแข่งขันของภาคธุรกิจให้เปิดกว้างและเป็นธรรม” หลักนิติธรรมจึงถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความเท่าเทียมกันและลดความเหลื่อมล้ำตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เพราะหลักนิติธรรมได้กำหนดให้บุคคลทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยไม่จำกัดหรือคำนึงถึงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม อาชีพ เพศ อายุ บุคลิกลักษณะ การศึกษา ศาสนา หรือสติปัญญาของบุคคล ความเท่าเทียมกันดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันและลดความเหลื่อมล้ำของบุคคลในสังคม ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีการศึกษาที่ดีขึ้น และมีรายได้มากขึ้น นอกจากนี้ ความเท่าเทียมกันบนพื้นฐานหลักนิติธรรมอาจถูกใช้เป็น

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

สิ่งจูงใจหรือแรงดึงดูดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากนักลงทุนต่างชาติไม่ต้องการลงทุนในประเทศที่รัฐบาลออกคำสั่งหรือปกครองประเทศโดยที่ไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ หรือต่อต้านและปฏิบัติต่อนักลงทุนต่างชาติโดยไม่เป็นธรรม หรือกำหนดให้มีสถานะต่ำกว่าประชาชนหรือนักลงทุนในประเทศ ความเท่าเทียมกันบนพื้นฐานหลักนิติธรรมช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ นักลงทุนต่างชาติว่าตนจะได้รับการปฏิบัติด้วยความเป็นธรรม หรือเท่าเทียมกับประชาชนหรือนักลงทุนในประเทศ ความเท่าเทียมกันบนพื้นฐานหลักนิติธรรมนี้ย่อมส่งผลให้นักลงทุนต่างชาติหันมาสนใจลงทุนในประเทศไทยเพิ่มขึ้น การจ้างแรงงานในประเทศเพิ่มสูงขึ้น ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและเศรษฐกิจในประเทศเจริญเติบโตและพัฒนาขึ้น

สำหรับการใช้หลักนิติธรรมในการสร้างความเท่าเทียมกันและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอาจทำได้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเท่าเทียมกัน ซึ่งโดยทั่วไป หลักนิติธรรมได้กำหนดให้บุคคลทุกคนอยู่ภายใต้บังคับกฎหมาย ซึ่งหมายความว่ากฎหมายมีผลใช้บังคับกับบุคคลทุกคนด้วยความเสมอภาคและไม่มีการเลือกปฏิบัติ บุคคลทุกคนจึงควรได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายด้วยความเท่าเทียมกัน อีกทั้งมีสิทธิและเสรีภาพที่จะกระทำการใด ๆ ด้วยความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันดังกล่าวควรมีความหมายรวมถึงโอกาสในทางเศรษฐกิจของประชาชนด้วยเช่นกัน แต่ในทางปฏิบัตินั้น การบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยยังคงขาดความเท่าเทียมกัน ประชาชนจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจนยังคงขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมาย ขาดความรู้ความเข้าใจสิทธิประโยชน์และโอกาสในทางเศรษฐกิจที่ตนพึงมี ขาดความสามารถในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และขาดความสามารถในการต่อสู้กับกลุ่มนายทุนที่จ้องเอารัดเอาเปรียบ นอกจากนี้กฎหมายบางฉบับถูกกำหนดขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อคนเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะชนชั้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยหลักนิติธรรมในการกำหนดและบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน สำหรับการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของหลักนิติธรรมนั้นควรมีลักษณะคือ บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้ของมาตรฐานหรือการบังคับใช้กฎหมายฉบับเดียวกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนจน คนรวย เกษตรกร หรือกลุ่มนายทุน การบังคับใช้กฎหมายด้วยความเท่าเทียมกันส่งผลให้กลุ่มคนจนมีโอกาสนในทางเศรษฐกิจมากขึ้นและป้องกันมิให้กลุ่มนายทุนเอารัดเอาเปรียบคนจน

5.4.2. สร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน

เงินทุนถือเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ และปัญหาที่พบมากที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจคือ ผู้ประกอบการประเภท Small and Medium Enterprises หรือ SMEs ขาดเงินทุนหรือไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีสถาบันการเงินหรือธนาคารที่สามารถปล่อยสินเชื่อหรือให้ผู้ประกอบการประเภท SMEs กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการประกอบธุรกิจได้ก็ตาม แต่สถาบันการเงินหรือธนาคารมักไม่ปล่อยเงินกู้หรือให้สินเชื่อแก่ผู้ประกอบการประเภท SMEs ในขณะที่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดใหญ่มักได้รับสินเชื่อหรือเงินกู้ยืมจากสถาบันการเงินหรือธนาคารง่ายกว่าและมากกว่าผู้ประกอบการประเภท SMEs ความแตกต่างนี้อาจก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจขึ้น

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

แม้หลักนิติธรรมจะถือเป็นหลักสำคัญในการสร้างความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ แต่หลักนิติธรรมก็ไม่อาจสร้างความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนระหว่างผู้ประกอบการประเภท SMEs และผู้ประกอบการธุรกิจขนาดใหญ่ได้ ทั้งนี้เพราะผู้ประกอบการประเภท SMEs มีข้อจำกัดอยู่หลายประการที่ทำให้สถาบันการเงินหรือธนาคารมีความกังวลใจว่าจะไม่ได้รับชำระหนี้คืน โดยผู้ประกอบการประเภท SMEs ส่วนใหญ่มักขาดหลักประกันค้ำประกัน ไม่มีความรู้ในการดำเนินธุรกิจ มีปัญหาหรือขาดทักษะในด้านการบริหารจัดการภายในองค์กร ไม่มีความเข้าใจหรือไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขของการให้กู้จากสถาบันการเงิน กำหนดวัตถุประสงค์การขอกู้ไม่ชัดเจน ไม่สามารถแสดงความน่าเชื่อถือในข้อมูลทางบัญชีและการเงิน เช่นมีปัญหาในระบบบัญชีและการเงิน มีการจัดทำบัญชีเพื่อเลี้ยงภาพ หรือการทำระบบบัญชีไม่ครบถ้วนชัดเจน (ธนาคารไทยพาณิชย์, 2023) ดังนั้น รัฐจึงไม่อาจบัญญัติกฎหมายที่ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดใหญ่และประเภท SMEs สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้โดยเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม เนื่องจากกฎหมายดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อสถาบันการเงิน ธนาคาร และเศรษฐกิจของประเทศ เพราะหากสถาบันการเงินและธนาคารจำต้องอนุมัติสินเชื่อหรือให้เงินทุนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจทุกประเภทด้วยความเท่าเทียมกัน และได้พิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการได้รับชำระหนี้คืนเป็นสำคัญ สถาบันการเงินอาจต้องเผชิญกับความเสี่ยงหรือความเสียหายที่จะไม่ได้รับชำระหนี้คืนจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจประเภท SMEs และหากหนี้เสียเหล่านี้มีจำนวนมาก สถาบันการเงินย่อมเกิดความเสียหาย อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจหรือก่อให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศ

ในการแก้ไขปัญหาในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของผู้ประกอบการประเภท SMEs จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ โดยรัฐควรต้องมีบทบาทในการจัดหาสินเชื่อหรือสนับสนุนแหล่งเงินทุนที่เหมาะสม ส่งเสริมการเพิ่มศักยภาพและทักษะในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ เช่น ให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการกิจการ แนะนำการจัดทำบัญชีงบดุลที่ถูกต้อง หรือแนะนำการจัดทำแผนธุรกิจที่ถูกต้อง นอกจากนี้ รัฐควรนำเสนอการลดเงื่อนไขและขั้นตอนในการปล่อยสินเชื่อ โดยเฉพาะในส่วนหลักทรัพย์ในการค้ำประกันและผู้ค้ำประกัน ด้านสถาบันการเงินก็ควรยืดหยุ่นเงื่อนไขในการปล่อยสินเชื่อให้เท่าเทียมกันทุกสถาบันการเงิน และปรับปรุงการวิเคราะห์การให้สินเชื่อ เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักนิติธรรมสำหรับการสร้างโอกาสของผู้ประกอบการประเภท SMEs ในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ควรมีความหมายคือ รัฐกำหนดมาตรการให้ความช่วยเหลือหรือพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจประเภท SMEs และบังคับใช้อย่างจริงจัง เพื่อให้ผู้ประกอบการประเภท SMEs มีความสามารถหรือศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสามารถชำระหนี้ให้แก่สถาบันการเงินหรือได้รับสินเชื่อจากสถาบันการเงิน และมาตรการดังกล่าวจะต้องดำเนินการกับผู้ประกอบการธุรกิจประเภท SMEs ด้วยความเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม

5.4.3. แก้ไขหรือระงับข้อพิพาททางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินธุรกิจหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างบุคคลย่อมต้องมีความขัดแย้งหรือข้อพิพาทอยู่เสมอ แต่การแก้ไขหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าวจะต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและด้วยความเป็นธรรมเสมอ ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงต้องนำมาปรับใช้ในการแก้ไขหรือระงับข้อพิพาททางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

ระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่าย สำหรับหลักนิติธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการแก้ไขหรือระงับข้อพิพาททางเศรษฐกิจอาจมีได้ดังต่อไปนี้คือ

(1) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมีความหมายคือ การกำหนดให้ประชาชนได้รับการช่วยเหลือหรือได้รับการแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการยุติธรรม เมื่อสิทธิของตนถูกล่วงละเมิดหรือถูกฉ้อโกง (United States Agency for International Development (2022) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงถือเป็นหลักพื้นฐานสำคัญของหลักนิติธรรม เพราะหากปราศจากหลักการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ประชาชนย่อมไม่สามารถใช้สิทธิที่ตนมีอยู่หรือป้องกันการถูกละเมิดสิทธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมยังถือเป็นหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และเป็นเครื่องมือสำหรับประชาชนในการแสดงสิทธิและเสรีภาพของตน Shelton (2015) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมีความสำคัญต่อกลุ่มคนจนและกลุ่มคนด้อยโอกาส เพราะคนกลุ่มนี้มีความเปราะบางสูง อีกทั้งยังขาดความรู้และความเข้าใจในสิทธิของตน หากคนกลุ่มนี้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ ความเท่าเทียมกันในสังคมย่อมเกิดขึ้น

ในการดำเนินธุรกิจหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มคนจนและกลุ่มนายทุน กลุ่มคนจนมักตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบหรือเพลี่ยงพล้ำให้กับกลุ่มนายทุนอยู่เสมอ เนื่องจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือถูกเอาเปรียบ ในขณะที่กลุ่มนายทุนมักต้องการผลประโยชน์สูงสุดจากกลุ่มคนจนอยู่เสมอ หากรัฐไม่กำหนดมาตรการใด ๆ ในการแก้ปัญหา กลุ่มคนจนจะตกเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์ และอาจส่งผลให้ยากจนลงกว่าเดิม การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมบนพื้นฐานของหลักนิติธรรมจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญของกลุ่มคนจน เพราะการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมช่วยให้กลุ่มคนยากจนสามารถป้องกันสิทธิของตนหรือต่อสู้กับกลุ่มนายทุนได้ อีกทั้งช่วยป้องกันมิให้กลุ่มนายทุนหาผลประโยชน์ เอาเปรียบ หรือฉ้อโกงสิทธิของกลุ่มคนยากจน ดังนั้น การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงถือเป็นการสร้างโอกาสในทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มคนจน ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ รัฐควรกำหนดวิธีการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอนตามลำดับดังนี้คือ (1) มีการกำหนดสิทธิหรือประโยชน์ในทางกฎหมาย (2) มีการรับรู้ถึงสิทธิหรือประโยชน์ในทางกฎหมายของตน (3) มีการให้ความช่วยเหลือหรือคำแนะนำทางกฎหมาย (4) มีกระบวนการพิจารณาวินิจฉัย โดยบุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสีย และ (5) มีการบังคับตามคำวินิจฉัย Islam (2009)

(2) การพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรม

นอกเหนือจากการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเท่าเทียมกันและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมแล้ว หลักนิติธรรมยังได้กำหนดให้กระบวนการยุติธรรมหรือกระบวนการพิจารณาคดีต้องดำเนินไปด้วยความเป็นธรรม ทั้งนี้ กระบวนการยุติธรรมหรือกระบวนการพิจารณาคดี มีความหมายคือ การระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณีหรือดำเนินการแก่บุคคลผู้ฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และเมื่อการดำเนินการดังกล่าวเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ความเท่าเทียมกันและความสงบสุขในสังคมย่อมเกิดขึ้น

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

กระบวนการยุติธรรมหรือการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรมอาจส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินธุรกิจหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจย่อมต้องมีความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างคู่กรณี หากการแก้ไขความขัดแย้งหรือการระงับข้อพิพาทเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมหรือด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ปราศจากอิทธิพลแทรกแซงหรือสิทธิพิเศษของคู่กรณี ประชาชนย่อมมีความเชื่อมั่นหรือมั่นใจในการดำเนินธุรกิจหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมหรือการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรมยังส่งผลให้นักลงทุนต่างชาติมั่นใจว่าผลประโยชน์ของตนจะได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแล เพราะความขัดแย้งหรือข้อพิพาทระหว่างนักลงทุนต่างชาติกับประชาชนในประเทศจะได้รับการแก้ไขหรือพิจารณาด้วยความเป็นธรรม นักลงทุนต่างชาติไม่ต้องกังวลว่าตนจะเสียเปรียบหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมหรือการพิจารณาคดีในประเทศไทย ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่า หลักนิติธรรมเป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักลงทุนต่างชาติและพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการสร้างความยุติธรรม

5.4.4. สนับสนุนและส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

เมื่อเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาเทคโนโลยีจึงได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ตัวอย่างเช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 “กำหนดเป้าหมายให้อุตสาหกรรมดิจิทัลและอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะของประเทศมีความเข้มแข็งขึ้น โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมให้อุตสาหกรรมดิจิทัลและอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ เพื่อนำไปสู่การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ “ไทยแลนด์ 4.0” และเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเศรษฐกิจดิจิทัลได้จากทุกที่ตลอดเวลา อย่างมีคุณภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงทางสังคมของประเทศ รวมทั้งเพื่อรองรับการเป็นศูนย์กลางด้านดิจิทัลของภูมิภาคในอนาคต” และในการพัฒนาอุตสาหกรรมดิจิทัลและอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะให้มีความเข้มแข็ง รัฐไม่อาจมุ่งเน้นสร้างนักวิทยาศาสตร์เพื่อคิดค้นหรือพัฒนาเทคโนโลยีแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่รัฐจำเป็นต้องอาศัยบทบาทบัญญัติแห่งกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีหรือทำให้เป้าหมายดังกล่าวบรรลุผล ดังนั้น หลักนิติธรรมที่ใช้ในการสนับสนุนและส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจึงได้แก่

(1) การบัญญัติกฎหมายที่มีคุณภาพหรือประสิทธิภาพที่ดี

เมื่อหลักนิติธรรมในความหมายของ Substantive Definition ได้มุ่งพิจารณาหรือคำนึงถึงเนื้อหาสาระและคุณภาพของกฎหมาย รัฐจึงจำต้องบัญญัติกฎหมายที่มีคุณภาพหรือประสิทธิภาพที่ดีตามหลักนิติธรรมสำหรับกฎหมายที่มีคุณภาพหรือประสิทธิภาพที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ (1) มีเนื้อหาสาระที่มีความชัดเจนไม่เป็นที่สับสน (2) มีเนื้อหาสาระที่ไม่ขัดแย้งกันเอง (3) มีความเป็นเหตุเป็นผลและสอดคล้องกับสภาพสังคม (4) มุ่งคุ้มครองหรือเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติเป็นสำคัญ (5) ไม่ก่อให้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งขึ้นในสังคม (6) สร้างความเป็นธรรมและความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม (7) แก้ไขและป้องกันปัญหา

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

ที่เกิดขึ้นหรือช่วยพัฒนาประเทศให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ (8) มีสภาพหรือผลใช้บังคับ และ (9) มีกระบวนการบัญญัติที่ถูกต้อง เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐจึงจำต้องบัญญัติกฎหมายที่มีลักษณะดังกล่าวเพื่อสนับสนุนหรือรองรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่น รัฐบาลออกกฎหมายอันเกี่ยวกับสตาร์ทอัพด้านเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมกิจการด้านเทคโนโลยีที่เริ่มต้นจากธุรกิจเล็ก ๆ ให้สามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด ส่งเสริมให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นหัวใจหลักในการสร้างธุรกิจ และช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถเริ่มต้นธุรกิจด้วยเงินทุนที่ไม่สูงมากนัก กฎหมายฉบับดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีและเศรษฐกิจของประเทศ โดยช่วยเพิ่มจำนวนสตาร์ทอัพด้านเทคโนโลยีให้มากยิ่งขึ้นและส่งเสริมให้กลุ่มสตาร์ทอัพพัฒนาเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่กลุ่มสตาร์ทอัพย่อมสามารถสร้างสรรค์หรือพัฒนาเทคโนโลยีอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากนี้ รัฐจำต้องบัญญัติกฎหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองประชาชนจากการใช้เทคโนโลยีในการกระทำความผิดด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น รัฐได้บัญญัติพระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี พ.ศ. 2566 กฎหมายฉบับนี้ได้ถูกกำหนดขึ้นบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม เนื่องจากในปัจจุบันนี้ มีการใช้วิธีการทางเทคโนโลยีหลอกลวงประชาชนผ่านอุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ จนทำให้ประชาชนสูญเสียทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก และผู้หลอกลวงได้โอนทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดผ่านบัญชีเงินฝาก บัตรอิเล็กทรอนิกส์ หรือบัญชีเงินอิเล็กทรอนิกส์ของบุคคลอื่นต่อไปเป็นทอด ๆ อย่างรวดเร็ว เพื่อปกปิดหรืออำพรางการกระทำความผิด ซึ่งแต่ละวันประชาชนผู้สุจริตถูกหลอกลวงจำนวนมากและมีมูลค่าความเสียหายสูงมาก และการหลอกลวงดังกล่าวซึ่งเป็นการกระทำความผิดได้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างและเป็นอันตรายร้ายแรงต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ กฎหมายฉบับจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ในอันที่ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี เพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ และความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ พระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี พ.ศ. 2566 จึงถือเป็นกฎหมายที่มีคุณภาพหรือมีประสิทธิภาพที่ดีที่ได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อคุ้มครองประชาชนและรองรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจดิจิทัลในปัจจุบัน กฎหมายฉบับนี้ยังป้องกันความเสียหายที่อาจมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ

(2) การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม มีความหมายคือ การบังคับใช้กฎหมายด้วยความเป็นธรรมและเคร่งครัดตามที่กฎหมายกำหนด รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเหมาะสม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้น ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ซึ่งโดยทั่วไป การบังคับใช้กฎหมายมักเกี่ยวข้องกับการที่เจ้าพนักงานใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ของตน การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพจึงควรหมายความว่า การที่เจ้าพนักงานใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นธรรมและเคร่งครัดตามที่กฎหมายกำหนด และการที่กฎหมายกำหนดขอบเขตการใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ก็เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนถูกล่วงละเมิดจากการใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

ของเจ้าพนักงาน นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพไม่จำกัดเฉพาะเจ้าพนักงานเท่านั้น แต่อาจรวมถึงการที่ประชาชนทั่วไปที่ใช้สิทธิของตนด้วยความสุจริตหรือปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยเคร่งครัดตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพช่วยควบคุมสังคมให้มีความปกติสุข

การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพยังมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะการดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจย่อมต้องเกี่ยวพันหรืออาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายในการขับเคลื่อนเพื่อให้สัมฤทธิ์ผล การบังคับใช้กฎหมายด้วยความเป็นธรรมและเคร่งครัดย่อมช่วยส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีควรนำมาปรับใช้กับกฎหมายที่ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม ทั้งนี้เนื่องจากนวัตกรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศ Al-Mubarak, Muhammad & Busler (2014) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 จึงได้สนับสนุนส่งเสริมนวัตกรรม โดยสร้างหรือพัฒนาแหล่งข้อมูลความรู้ในอันที่จะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้น สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม คือ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา Caenegem (2007) ทั้งนี้เพราะกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้กำหนดสิทธิให้แก่ ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ในการแสวงหาประโยชน์ รวมถึงการปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ World Intellectual Property Organization (2004) กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาจึงถือเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นหรือจูงใจให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้น และยังถือเป็นการตอบแทนแก่ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ในการที่ได้ใช้ความรู้ ความพยายาม และวิริยะอุตสาหะในการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ Werra (2013) หากรัฐไม่ได้ดำเนินการกำหนดและปกป้องคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญา ก็คงไม่มีผู้ใดใช้ความรู้ ความพยายาม และวิริยะอุตสาหะในการสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์นวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีภายในประเทศก็ไม่อาจเกิดขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าสิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญาถือเป็นรางวัลสำหรับผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ สิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญายังเป็นตัวกระตุ้นหรือสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีความตั้งใจในการเรียนรู้ วิจัยและพัฒนาสิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา (Rockman, 2020)

การบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพจึงถือเป็นหลักการสำคัญในการปกป้องคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญา และยังถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของหลักนิติธรรมนั้น คือ การบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเคร่งครัด และมุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญาของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์มิให้มีการละเมิดเกิดขึ้น เมื่อสิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญาได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเคร่งครัด ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ย่อมมีแรงจูงใจในการประดิษฐ์ คิดค้น และพัฒนาสิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศย่อมประสบความสำเร็จ ในทางตรงกันข้าม หากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการปกป้องคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินทางปัญญา มิได้มีการบังคับใช้อย่างเคร่งครัด การละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาย่อมเกิดขึ้น ในขณะที่แรงจูงใจในการประดิษฐ์

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

คิดค้น และพัฒนาของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ย่อมลดต่ำลง เพราะไม่เห็นประโยชน์ในการประดิษฐ์ คิดค้น สร้างสรรค์ และพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา ซึ่งหากผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ไม่คิดค้นหรือสร้างสรรค่นวัตกรรมใด ๆ ขึ้นมา การพัฒนาเศรษฐกิจหรือการขับเคลื่อนประเทศด้วยนวัตกรรมก็ย่อมไม่อาจเกิดขึ้น

5.4.5. รักษาสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ในการดำรงชีวิต และถูกกำหนดให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงมี โดยมนุษย์สามารถเลือกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัยต่อชีวิตและร่างกาย แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมของมนุษย์มักส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือก่อให้เกิดมลภาวะเป็นพิษไม่ว่าทางอากาศ ทางน้ำ หรือบนพื้นดิน Lipschutz (2004) ซึ่งมลภาวะเป็นพิษเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและร่างกายของมนุษย์ การพัฒนาเศรษฐกิจก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ฝุ่น PM 2.5 มีสาเหตุมาจากการเผาไหม้ในโรงงานอุตสาหกรรม โรงผลิตไฟฟ้า ควันท่อไอเสียจากรถยนต์ หรือการปล่อยมลพิษทางอากาศ ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 จึงให้ความสำคัญกับการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการป้องกันและลดผลกระทบจากภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

กฎหมายในฐานะเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมจำเป็นต้องถูกนำมาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐมีหน้าที่บัญญัติกฎหมายอันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และใช้บังคับเพื่อปกป้องและรักษาสภาพแวดล้อมมิให้เกิดความเสียหาย การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของหลักนิติธรรมจึงมีความสำคัญต่อการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสภาพแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจประสบความสำเร็จและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพควรหมายถึง การบังคับใช้กฎหมายอย่างถูกต้อง เเคร่งครัด และเป็นธรรม รวมถึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้น ๆ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของบุคคลมิให้กระทำการใด ๆ อันที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพยังต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนไม่ว่าภาครัฐและเอกชน โดยภาครัฐต้องกำหนดมาตรการรักษาสิ่งแวดล้อมและดำเนินการตรวจสอบอย่างเคร่งครัดและเป็นธรรมสำหรับภาคเอกชนไม่ว่าองค์กรธุรกิจหรือประชาชนจำเป็นต้องให้ความร่วมมือภาครัฐและปฏิบัติตามหน้าที่ของตนตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด หากการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมมิได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมคงไม่อาจเกิดขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศย่อมไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

หลักนิติธรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ โดยหลักนิติธรรมสามารถช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศบรรลุผลหรือสำเร็จไปได้ลุล่วง ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจำเป็นต้องเกี่ยวข้องหรืออาศัยกฎหมายในการขับเคลื่อน หลักนิติธรรมจึงช่วยทำให้การบังคับใช้

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

กฎหมายเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ การบังคับใช้กฎหมายในลักษณะดังกล่าวย่อมส่งผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้ หลักนิติธรรมสามารถนำมาใช้ในการสร้างความเท่าเทียมกัน ในทางเศรษฐกิจด้วยการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเท่าเทียมกัน สร้างกระบวนการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรมและเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยี และปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม หลักนิติธรรมยังอาจใช้เป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศ เพราะหลักนิติธรรมช่วยสร้างความมั่นใจ ความเชื่อมั่น และความปลอดภัยให้แก่ธุรกิจหรือนักลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศที่มีหลักนิติธรรมและปฏิบัติตามหลักนิติธรรมได้อย่างเคร่งครัด ประเทศนั้นก็จะกลายเป็นประเทศที่มีบรรยากาศที่น่าลงทุน ในขณะที่ประเทศที่ไม่มีหลักนิติธรรมหรือไม่ปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ประเทศนั้นก็จะกลายเป็นประเทศที่ไม่มีบรรยากาศที่น่าลงทุน

แต่อย่างไรก็ตาม การใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยยังไม่เป็นที่ปรากฏชัดเจน เพราะรัฐบาลไม่เคยใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยยังคงไม่เป็นธรรม ไม่เคร่งครัด และไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากประชาชนยังคงไม่เคารพ และไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจโดยไม่ชอบหรือไม่ยอมปฏิบัติตามหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด และยังมีการทุจริตคอร์รัปชันเกิดขึ้นตลอดเวลา เมื่อกฎหมายไม่ได้ถูกใช้บังคับด้วยความเป็นธรรม หรือถูกต้องตามวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้น ๆ การบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศจึงไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไม่อาจประสบผลสำเร็จได้ อีกทั้งรัฐบาลยังไม่ได้ใช้หลักนิติธรรมในการดึงดูดนักลงทุนต่างชาติให้เข้ามาลงทุนในประเทศไทย รัฐบาลจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างและใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจัง รวมถึงดึงดูดนักลงทุนต่างชาติและสร้างบรรยากาศในการลงทุนด้วยหลักนิติธรรม นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติควรถูกขับเคลื่อนด้วยหลักนิติธรรมเป็นสำคัญ โดยหลักนิติธรรมจะแสดงผลสำเร็จหรือส่งผลให้เป็นที่ประจักษ์ได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติกันอย่างจริงจัง มิใช่เพียงแต่การกล่าวอ้างเท่านั้น รัฐบาลจึงอาจจำเป็นต้องตั้งคณะทำงานซึ่งทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบการใช้หลักนิติธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำการศึกษาวิจัยการใช้หลักนิติธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจเพิ่มเติม เพิ่มมาตรการควบคุมการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ ป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน และปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักถึงหลักนิติธรรม แม้หลักนิติธรรมไม่สามารถแสดงผลให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ได้ในระยะเวลาอันสั้นก็ตาม แต่หลักนิติธรรมยังคงเป็นรากฐานหรือเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการปกครองและบริหารประเทศ รวมถึงพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือให้บรรลุผลตามแผนที่ได้กำหนดเอาไว้ ที่สำคัญ การสร้างและใช้หลักนิติธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยยังอาจช่วยเพิ่มคะแนนดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมของประเทศไทยด้วยเช่นกัน

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา พรพิไลพรรณ และ บุญธรรม ราชรักษ์. (2548). *เศรษฐศาสตร์มหภาค 1*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธนาคารไทยพาณิชย์. (2566). *เปิดสาเหตุที่ SME ไปไม่ถึงฝั่งฝัน*. สืบค้นวันที่ 20 กรกฎาคม 2566, จาก <https://www.scb.co.th/th/personal-banking/stories/business-maker/sme-not-successful.html>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ก). *สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔*. สืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2566, จาก [https://www.nesdc.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12. Pdf](https://www.nesdc.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12.Pdf).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ข). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสาม พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐*. สืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2566, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13150.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *สรุปผลที่สำคัญ: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2564*. สืบค้นวันที่ 21 กรกฎาคม 2566, http://www.nso.go.th/sites/2014en/Survey/social/household/household/2021/pocketbookSES_64.pdf
- อนุชา ภูริพันธุ์ภิญโญ. (2556). *แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ ในประมวลสาระชุดวิชาสังคมไทยกับการบริหารการส่งเสริมและพัฒนากิจการเกษตร หน่วย 4*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Al-Mubarak, Muhammad & Busler,. (2014). *Innovation and Entrepreneurship: Powerful Tools for a Modern Knowledge-Based Economy*. New York: Springer.
- Barak,. (2006). *The Judge in a Democracy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Brien, O., Stapenhurst,. & Johnston,. (2008). *Parliaments as Peacebuilders in Conflict-affected Countries*. Washington: The World Bank.
- Caenegem,. (2007). *Intellectual Property Law and Innovation*. New York: Cambridge University Press.
- Copenhagen Capacity. (2023). *Denmark Tops the Rule of Law Index – Again*, Retrieved July 19, 2023 from <https://www.copcap.com/newstmp/denmark-tops-the-rule-of-law-index-again>.
- Dam, W. (2006). *The Law-Growth Nexus: The Rule of Law and Economic Development*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Daniels, P. & Van Hoose, D. (2012). *Global Economic Issues and Policies*. New York: Routledge.
- Douglas,. Pauwelyn,. & Vinuales, E. (2014). *The Foundations of International Investment Law: Bringing Theory into Practice*. New York: Oxford University Press.

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

- Ezeala-Harrison,. (1996). *Economic Development: Theory and Policy Applications*. Connecticut: Praeger Publishers.
- Heupel,. & Reinold,. (2016). *The Rule of Law in Global Governance*. London: Macmillan Publishers.
- International Trade Administration. (2022). *Denmark – Country Commercial Guide*, Retrieved July 19, 2013 from <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/denmark-investment-climate-statement>.
- Islam,. (2009). *Strengthening State-Led Rural Justice in Bangladesh: Views from the Bottom*. Bangladesh: CCB Foundation.
- Lautenbach,. (2013). *The Concept of The Rule of Law and The European Court of Human Rights*. New York: Oxford University Press.
- Lipschutz, D. (2004). *Global Environmental Politics: Power, Perspectives, and Practice*. Washington: CQ Press.
- Maravall, & Przeworski,. (2003). *Democracy and the Rule of Law*. New York: Cambridge University Press.
- Meiners, E., Ringleb, H. & Edwards, L. (2014). *The Legal Environment of Business*. 12th ed. Connecticut: Cengage Learning.
- Nedzel, E. (2020). *The Rule of Law, Economic Development, and Corporate Governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- New Arab. (2022). *Libya, Yemen, Syria Highest Risk Countries for Global Investors: Report*. Retrieve July 19, 2023, from <https://www.newarab.com/news/libya-yemen-syria-highest-risk-global-investors>.
- Rawls. (2009). *A Theory of Justice*. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rockman, B. (2020). *Intellectual Property Law for Engineers, Scientists, and Entrepreneurs*. 2nd ed. New Jersey: IEEE Press Wiley.
- Rogers, & Gentry,. (2019). *Economic Development and Planning*. Waltham, MA: ED-Tech Press.
- Shahidullah, M. (2012). *Comparative Criminal Justice Systems: Global and Local Perspectives*. Massachusetts: Jones & Bartlett.
- Shelton. (2015). *Remedies in International Human Rights Law*. New York: Oxford University Press.
- Tamanaha, Z. (2004). *On The Rule of Law: History, Politics, Theory*. New York: Cambridge University Press.
- Trebilcock, J. & Daniels, J. (2009). *Rule of Law Reform and Development: Charting the Fragile Path of Progress*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

ปีที่ 15 ฉบับที่ 29 มกราคม - มิถุนายน 2567

- United Nations (UN). (2023). *What is the Rule of Law*. Retrieved March 8, 2023, from [https://www.un.org/ruleoflaw/what-is-the-rule-of-law/#:~:text=For%20the%20United%20Nations%20\(UN,and%20which%20are%20consistent%20with.](https://www.un.org/ruleoflaw/what-is-the-rule-of-law/#:~:text=For%20the%20United%20Nations%20(UN,and%20which%20are%20consistent%20with.)
- UNCAC Coalition. (2022). *New Civil Society Report on Yemen: Stronger Independence and Operationalization of Oversight and Anti-Corruption Bodies Needed to Better Implement and Enforce Legislation*. Retrieved July 21, 2023, from <https://uncaccoalition.org/civil-society-report-uncac-implementation-yemen/>.
- United States Agency for International Development (USAID). (2022). *Guide to Rule of Law Country Analysis: The Rule of Law Strategic Framework: A Guide for USAID Democracy and Governance Officers*. Retrieved March. 7, 2023, from http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadt593.pdf.
- Werra, de. (2013). *Research Handbook on Intellectual Property Licensing*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- World Bank. (2015). *Justice and Rule of Law*, Retrieved March 11, 2023, from <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/justice-and-rule-of-law>.
- World Economics. (2023a). *Denmark's Rule of Law*, Retrieved July 20, 2023, from <https://www.worldeconomics.com/ESG/Governance/Rule-of-Law/Denmark.aspx>.
- World Economics. (2023b). *Yemen Rep's Rule of Law*, Retrieved July 20, 2023, from <https://www.worldeconomics.com/ESG/Governance/Rule-of-Law/Yemen%20Rep.aspx>.
- World Intellectual Property Organization (WIPO). (2004). *WIPO Intellectual Property Handbook*. Geneva: WIPO.
- World Justice Project. (2023a). *What is the Rule of Law?*. Retrieved July 21, 2023, from <https://worldjusticeproject.org/about-us/overview/what-rule-law>.
- World Justice Project. (2023b). *WJR Rule of Law Index*. Retrieved July 21, 2023, from <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global>
- Yeh, S. (2022). *The End of Corruption and Immunity*. Maryland: Lexington.